

УДК 336:256

Кривицька О. Р.,*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів
Національного університету "Острозька академія"*

ОЦІНКА ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті досліджено динаміку та здійснено аналіз структури прибутку підприємств України в розрізі видів економічної діяльності. Акцентовано увагу на основних тенденціях та стабільності отриманого прибутку малими підприємствами.

Ключові слова: *прибуток, збиток, структура, малі підприємства.*

В статье исследовано динамику и проведен анализ структуры прибыли предприятий Украины за видами экономической деятельности. Акцентируется внимание на основных тенденциях и стабильности полученной прибыли малыми предприятиями Украины.

Ключевые слова: *прибыль, убыток, структура, малые предприятия.*

This paper studies dynamics and the structure of firm profit across different types of economic activities. Furthermore, it focuses on main tendencies and profit persistence of small Ukrainian companies.

Key words: *profit, loss, structure, small companies.*

Постановка проблеми. Становлення та розвиток економіки ринково-го типу супроводжувалося змінами як у нормативно-правовому полі, так і в практичній діяльності суб'єктів господарювання. Досліджуючи питання формування прибутку та прибутковості підприємств у ринковій економіці, варто відзначити, що і сьогодні ефективність цього процесу значною мірою відображається як на мікрорівні, так і на макрорівні. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що процес формування прибутку є досить багатограним та складним. Навіть у площині його теоретичного дослідження досить важко систематизувати та проаналізувати вплив всіх можливих чинників на нього, а тим більше – спрогнозувати конкретний фінансовий результат.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто зазначити багатоаспектність підходів до бачення сутності та механізму формування прибутку підприємств. Дослідженню цієї проблематики присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як В. З. Бугай, О. О. Гетьман, І. В. Зятковський, Г. Г. Кірейцев, О. О. Ланда, П. М. Марич, С. М. Онисько, Г. А. Семенов, Т. О. Скрипко, В. М. Шаповал, Л. І. Шваб, В. М. Шелудько, представники московської наукової школи: І. А. Акодін, Т. А. Красва, Г. Б. Поляк та ін.

Проте доцільним вважаємо підкреслити, що реалії практичної сторони процесу формування прибутку підприємствами мають свої закономірності. Сьогодні малодослідженими є питання оцінки прибутку та виявлення певних тенденцій і закономірностей щодо його динаміки на вітчизняних підприємствах як на макро-, так і на макрорівнях.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні позитивних і негативних тенденцій функціонування економіки України з позицій її прибутковості та з'ясування ролі малих підприємств у цьому на основі проведеного дослідження їх існуючої практики формування прибутку.

У зв'язку з цим, завдання дослідження полягають у здійсненні оцінки динаміки та структури отриманого прибутку (збитку) в розрізі видів економічної діяльності вітчизняними підприємствами в цілому та малими підприємствами зокрема.

Виклад основного матеріалу. Визначення позитивних і негативних тенденцій функціонування економіки України з позицій її прибутковості можна забезпечити за допомогою вертикального та горизонтального аналізу прибутку як на макрорівні (в межах країни), так і на мікрорівні, зокрема на рівні малих підприємств. Вертикальний аналіз забезпечить дослідження структури формування прибутку, а його динаміку (абсолютну та відносну) дасть змогу оцінити горизонтальний аналіз. Динаміка прибутку від звичайної діяльності до оподаткування підприємств України подана в таблиці 1.

Таблиця 1
Динаміка прибутку (збитку) від звичайної діяльності
до оподаткування підприємств України за видами економічної
діяльності протягом 2006-2009 рр.

Види економічної діяльності	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.				Абсолютна зміна, млн. грн.			Темп росту, %		
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2007-2006	2008-2007	2009-2008	2007/2006	2008/2007	2009-2008
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2941,3	7624,2	5662,3	7996,6	4682,9	-1961,9	2334,3	259,2	74,3	141,2
Промисловість	33656,8	43700,9	21743,5	(4788,1)	10044,1	-21957,4	-26531,6	129,8	49,8	-
Будівництво	1330,6	1629,0	(6418,1)	(3430,7)	298,4	-8047,1	-2987,4	122,4	-	53,5

Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	6581,3	16816,9	(31374,8)	(7165,3)	10235,6	-48191,7	-24209,5	255,5	-	22,8
Діяльність готелів та ресторанів	114,6	(1,5)	(1374,3)	(710,4)	-116,1	(1372,8)	-663,9	-1,3	(91620,0)	51,7
Діяльність транспорту та зв'язку	8447,5	11342,8	4521,1	10573,8	2895,3	-6821,7	6052,7	134,3	39,9	233,9
Фінансова діяльність	12220,8	22592,6	25314,9	(33600,7)	10371,8	2722,3	-58915,6	184,9	112,1	-
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	4232,9	31731,2	(7476,6)	(7933,2)	27498,3	-39207,8	456,6	749,6	-	106,1
Освіта	69,5	75,9	87,5	77,9	6,4	11,6	-9,6	109,2	115,3	89,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	36,3	(6,8)	(99,8)	(50,2)	-43,1	(93,0)	-49,6	-18,7	(1467,6)	50,3
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	477,0	411,5	(1714,2)	(3335,9)	-65,5	-2125,7	1621,7	86,3	-	194,6
Разом	70108,6	135916,7	8954,2	(42414,7)	65679,9	-126962,5	-51368,9	193,5	6,6	-

Відповідно до даних таблиці 1, можна спостерігати позитивну картину, яка має місце в динаміці прибутку від звичайної діяльності до оподаткування підприємств України за видами економічної діяльності в 2006-2007 роках, оскільки за досліджуваний період відбулося значне зростання прибутку – на 93,5%. 2008 рік став першою ластівкою попередження негативних тенденцій, які мають місце в економіці країни, зокрема з погляду її прибутковості. Отри-

мані результати діяльності в 2008 році звели нанівець результати діяльності підприємств у 2007 році. Зменшення отриманого прибутку від звичайної діяльності до оподаткування підприємствами України в 2008 р. становило 12 6962,5 млн. грн., що у відносному вираженні становить спад на 93,4%.

Важливим позитивним впливом на формування загальної суми прибутку підприємств України є значні темпи зростання прибутку, які спостерігалися у здійсненні операцій із нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, де зростання становило 749,6%, що в абсолютному значенні сягнуло 31 731,2 млн. грн. в 2007 р. проти 4 232,9 млн. грн. в 2006 р. Позитивна тенденція мала місце в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, де зростання в 2007 р. порівняно з 2006 р. становило відповідно 259,2% та 255,5%.

Загальна позитивна тенденція прибутку від звичайної діяльності до оподаткування в Україні була випробувана і впливом негативних моментів, зокрема, мало місце значне зменшення отриманого прибутку в діяльності готелів та ресторанів, в охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги, у наданні комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту. Позитивною за 2007 р. залишалася динаміка формування прибутку в промисловості, яка була зафіксована на рівні 129,8%.

На перший погляд, незначні, порівняно з іншими, темпи зростання прибутку промислових підприємств у 2007 р. мають досить важливе значення у формуванні загальної суми прибутку підприємств України вже в 2008 р. Прибуток, сформований у промисловості в 2008 р., хоча і становить 21743,5 млн. грн., проте порівняно з 2007 р. його сума скоротилась на 50,2 % та, поряд із отриманим прибутком по Україні ще в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві (5662,3 млн. грн.), за результатами діяльності транспорту та зв'язку (4 521,1 млн. грн.), фінансової діяльності (25314,9 млн. грн.) та освіти (87,5 млн. грн.), займає досить значну частку в структурі загального прибутку. Тоді як за результатами діяльності промислових підприємств у 2009 р. ми спостерігаємо отримання збитку в сумі 4788,1 млн. грн.

Зазначимо також той факт, що 2009 рік став найбільш негативним у формуванні прибутку підприємств України, оскільки, із усіх можливих напрямів економічної діяльності, позитивний фінансовий результат було отримано лише підприємствами сільського господарства, мисливства та лісового господарства, підприємства, діяльність яких пов'язана із транспортом та зв'язком, а також підприємства освіти. Всі визначені закономірності та тенденції сформували певні закономірності у структурі формування прибутку від звичайної діяльності до оподаткування підприємствами України (таблиця 2).

Відповідно до даних таблиці 2, зазначимо, що результати діяльності підприємств України в 2009 р. є віддзеркаленням результатів 2006 р. Якщо в 2006 р. у структурі формування прибутку від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності не було підприємств, які б отримали збиток, то в 2009 р. лише три групи підприємств завершили свою діяльність із позитивним сальдо доходів і витрат. Тобто отримали прибуток. У першу чергу, це підприємства транспорту та зв'язку (56,7%), підприємства сільського господарства, мисливства та лісового господарства (42,9%), а також підприємства освіти (0,4%).

Значна частина із загальної суми отриманих збитків підприємствами України припала в 2009 р. на підприємства, які займалися фінансовою діяльністю – 55,1%.

Важливе значення у становленні визначеної тенденції формування прибутку на усіх рівнях мали і кількісні показники. Варто звернути увагу на показник кількості прибуткових та збиткових підприємств. У таблиці 3 відображено інформацію щодо співвідношення прибуткових та збиткових підприємств за видами економічної діяльності в Україні.

Таблиця 3
Частка прибуткових та збиткових підприємств
за видами економічної діяльності в Україні протягом 2006-2009 рр.

Види економічної діяльності	Частка прибуткових та збиткових підприємств							
	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	Прибуткові, % до загальної кількості	Збиткові, % до загальної кількості	Прибуткові, % до загальної кількості	Збиткові, % до загальної кількості	Прибуткові, % до загальної кількості	Збиткові, % до загальної кількості	Прибуткові, % до загальної кількості	Збиткові, % до загальної кількості
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	71,8	28,2	73,7	26,3	71,6	28,4	69,9	30,1
Промисловість	64,5	35,5	66,6	33,4	60,9	39,1	59,7	40,3
Будівництво	69,1	30,9	67,9	32,1	62,8	37,2	57,0	43,0
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	72,7	27,3	70,7	29,3	65,7	34,3	63,7	36,3
Діяльність готелів та ресторанів	70,4	29,6	66,0	34,0	62,2	37,8	59,8	40,2
Діяльність транспорту та зв'язку	60,5	39,5	64,5	35,5	59,6	40,4	56,9	43,1

Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	67,5	32,5	62,2	37,8	58,5	41,5	55,5	44,5
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	64,1	35,9	65,2	34,8	60,0	40,0	56,8	43,2
Всього	69,1	30,9	67,5	32,5	62,8	37,2	60,1	39,9

Дані таблиці 3 відображають досить позитивну картину, яка полягає у тому, що по Україні за весь досліджуваний період домінувала частка підприємств, які отримали прибутки. Якщо в 2006 р. частка підприємств, які отримали прибуток, становила 69,1% у відношенні до загальної кількості підприємств, то вже в 2007 р. вона скоротилась до 67,5%, в 2008 р. – до 62,8%, а в 2009 р. – до 60,1%.

Визначена тенденція хоча і забезпечує домінуючу позицію прибуткових підприємств, проте є негативною, оскільки збереження стабільної тенденції до скорочення їх частки зростання частки у загальній кількості автоматично призведе через певний час до перевищення кількості збиткових підприємств.

Варто зазначити, що із 42414,7 млн. грн. отриманого збитку підприємствами України, половина всієї суми, а саме 21209,9 млн. грн., припадає на малі підприємства (таблиця 4).

Таблиця 4
Динаміка прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств України за видами економічної діяльності протягом 2006-2009 рр.

Види економічної діяльності	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.				Абсолютна зміна, млн. грн.			Темп росту, %		
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2007-2006	2008-2007	2009-2008	2007/2006	2008/2007	2009-2008
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	189,5	976,2	573,4	568,6	786,7	-402,8	-4,8	515,1	58,7	99,2
Промисловість	251,9	105,8	(2248,1)	(1631,8)	-146,1	-2353,9	-616,3	42,0	-	72,6

Будівництво	30,7	(691,3)	(6911,9)	(1846,1)	-722	6220,6	-5065,8	-	999,8	26,7
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1169,3	1404,6	(11219,3)	(6648,7)	235,3	-12623,9	-4570,6	120,1	-	59,3
Діяльність готелів та ресторанів	(118,3)	(140,7)	(544,2)	(430,8)	22,4	403,5	-113,4	118,9	386,8	79,2
Діяльність транспорту та зв'язку	124,3	(138,5)	(1049,6)	(724,3)	-262,8	911,1	-325,3	-	757,8	69,0
Фінансова діяльність	2394,1	4603,8	656,3	4424,7	2209,7	-3947,5	3768,4	192,3	14,3	674,2
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1054,8	(189,3)	(16076,4)	(14162,7)	-1244,1	15887,1	-1913,7	-	8492,6	88,1
Освіта	25,1	18,9	19,9	7,5	-6,2	1,0	-12,4	75,3	105,3	37,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	(3,2)	(63,0)	(36,3)	(160,8)	59,8	-26,7	124,5	1968,8	57,6	443,0
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	4,5	(175,6)	(632,6)	(600,1)	-180,1	457,0	-32,5	-	360,3	94,9
Разом	5187,1	5699,1	(37482,2)	(21209,9)	512	-43181,3	-16272,3	109,9	-	56,6

Відповідно до даних таблиці 4, підкреслимо також аналогічну тенденцію у діяльності малих підприємств у 2008 р. та 2009 р., що і в діяльності всіх підприємств України. Прибутки, що були отримані малими підприємствами в 2006 р. та 2007 р., перетворилися на збитки в 2008 р. Єдиним позитивом, який можна виокремити в діяльності малих підприємств з погляду їх прибутковості у 2009 р., це той факт, що, хоча 21209,9 млн. грн. збитку і становлять половину отриманого збитку всіма підприємствами України, проте це на 16272,3 млн. грн. менше за суму отриманого збитку ними в 2008 р.

У відносному вираженні це становить скорочення на 43,4%. Тобто можна зробити припущення, що тенденції, які спостерігалися в 2009 р.,

Згідно з даними таблиці 5, ми спостерігаємо той факт, що вже в 2006 році серед малих підприємств були такі, які закінчили рік із збитком. Зокрема, це підприємства, які займалися готельним та ресторанним бізнесом (97,4% збитку із загальної суми збитків, отриманих у 2006 р. всіма малими підприємствами) та охорони здоров'я і надання соціальної допомоги (2,6%). Проте в 2006 р. отримано збиток було за двома видами економічної діяльності, тоді як у 2009 р. лише три види економічної діяльності принесли малим підприємствам прибутки, а решта – завершили рік збитково. У структурі прибуткових підприємств домінуючу позицію займали малі підприємства, які займалися фінансовою діяльністю (88,5%), а серед збиткових підприємств – це були підприємства, що займалися операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям (54%), підприємства сфери торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (25,4%) та ін. Малими підприємствами лише цих двох видів економічної діяльності формується більше як $\frac{3}{4}$ отриманої суми збитку за результатами їх діяльності у 2009 році.

Висновки. Результати проведеного дослідження, зокрема, оцінка складу та структури формування прибутку в Україні в розрізі видів економічної діяльності дають підстави стверджувати таке:

– за період з 2006 р. до 2009 р. в Україні спостерігається негативна тенденція, пов'язана із зниженням прибутковості підприємств як в цілому, так і в розрізі видів економічної діяльності. Підтвердженням негативного впливу фінансової кризи в 2008 р. було те, що обсяги отриманого фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування підприємств у цей період зменшилися на 93,4%. Як наслідок, вже в 2009 р. отримано було збиток в розмірі 42414,7 млн. грн.;

– окреслена негативна тенденція була зумовлена зростанням кількості видів економічної діяльності, за результатами яких отримано збиток. Якщо в 2006 р. в структурі прибутку за всіма видами економічної діяльності було отримано прибуток, то в 2007 р. за результатами своєї діяльності збитки отримали підприємства охорони здоров'я та надання соціальної допомоги та підприємства, що займаються готельним і ресторанним бізнесом. У 2009 р. підприємства лише трьох видів економічної діяльності зуміли втриматися в категорії прибуткових: підприємства транспорту та зв'язку, сільського господарства, мисливства та лісового господарства, а також освіти.

– першими, хто відчув негативний вплив на результати своєї діяльності, були малі підприємства, які вже 2008 рік завершили зі збитком у розмірі 37482,2 млн. грн., тоді як у 2007 р. отриманий ними прибуток становив лише 5699,1 млн. грн. Хоча позитивним можна відмітити той факт, що в 2009 р. мало місце скорочення суми збитку на 43,4% до 21209,9 млн. грн., проте ця сума становить половину збитку, отриманого всіма підприємствами України.

Література:

1. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : [навч. посібник] / В. О. Мец. – К. : Вища шк., 2003. – 278 с.
2. Основи фінансового аналізу / Я. І. Єлейко, О. М. Кандиба, М. Л. Лапішко, Т. С. Смовженко. – Львів : Львівський банківський інститут Національного банку України, 2000. – 141 с.
3. Павловська О. В. Фінансовий аналіз : [навч-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / О. В. Павловська, Н. Ю. Притуляк. – К. : КНЕУ, 2002. – 388 с.
4. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : [підручник] / П. Я. Попович – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 454 с.
5. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : [навч. посіб.] / Г. В. Савицька. – [3-тє вид., випр. і доп.]. – К. : Знання, 2007. – 668 с.
6. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : [навч. посібник] / О. О. Шеремет. – К., 2005. – 196 с.
7. www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/fin/frg/frg_u/frg1207_u.htm